

PAPER DETAILS

TITLE: Gündelik hayatın mekaniklesmesi ve müphemligi : "Almanya Acı Vatan" ve "Kaybedenler Kulübü" örnekleri

AUTHORS: Ayhan KÜNGERÜ

PAGES: 12-27

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2047139>

Gündelik hayatın mekanikleşmesi ve müphemliği: “Almanya Acı Vatan” ve “Kaybedenler Kulübü” örnekleri

Ayhan Küngerü*

Öz

Üretim ilişkilerinin dönüşümü insanların gündelik hayat pratiklerini değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Yirminci yüzyılın başlarında Taylorizm ve Fordizm üretim ilişkilerini belirlemeyi amaçlayan iki pratik olarak ortaya çıkmıştır. Taylorizmin “Bilimsel Yönetim” anlayışı iş akışını kontrol ve yönetmeye çalışan bir sistemdir. İlerleyen zamanda Fordizm, Taylorizmin yerini almıştır. Fordizmin üretim sürecindeki özelliği yarı otomatik montaj hattı sistemidir. Bu sistem emeğin mekanikleşme sürecini derinleştirmiş ve işçiyi montaj hattı sisteminin bir parçası haline getirmiştir. Bir işçinin tek başına yapabileceği işin yoğunluğunu arttırmış, el emeği ve zihinsel emek arasındaki ayrımı belirginleştirmiş ve üretimde yaşanan bilimsel gelişmeyi onların aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir. Böylece, işçi veya çalışanın maruz kaldığı üretim süreci onu iş dışındaki boş zamanında da yakalamakta, hayatını düzenlemekte ve onun belirlenmiş sınırlar içerisinde hareket etmesine neden olmaktadır. 1970’lerden itibaren Fordizmin katı üretim biçimi neo-liberal politikalar neticesinde yerini işgücü ve makineleşmede esnek, bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanan yeni bir üretim biçimine bırakmaya başlamıştır. Gündelik hayatta da katılık ve belirlilik yerini daha akışkan ve müphem bir yaşayışa bırakmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Fordist ve Post-Fordist üretim ilişkilerinin getirdiği yapıların Türk filmlerindeki izdüşümleri incelenmeye çalışılmış ve bu iki üretim sürecinin Türk sinemasındaki eleştirisi sırasıyla *Almanya Acı Vatan* ve *Kaybedenler Kulübü* filmleri bağlamında sosyolojik film eleştirisi çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taylorizm, Fordizm, mekanikleşme, esnekleşme, müphemlik, gündelik hayat

The mechanisation and ambiguity of daily life: The example of “Germany, Bitter Home” and “Loser’s Club”

Abstract

The transformations of production relations have transformed and changed daily life practices. At the beginning of the twentieth century, Taylorism and Fordism were showed up as two practices aiming to determine production relations. Taylorism’s “Scientific Management” was a system that tried to control and manage workflows. Later on, Fordism replaced Taylorism. The characteristic of Fordism in the production process is the semi-automatic assembly lines system. This system has deepened the mechanization process of labour and turned workers into a part of the assembly lines system. Fordism has increased the intensity of labour that a single worker would do, made explicit the differentiation between hand and mental labour and altered scientific development to the detriment of workers. Thus, the production process that workers have been exposed to catches hold of workers in their out of work, free time, organizes their life and causes them to move in given boundaries. From the 1970s onwards, Fordism’s strict mode of production started to leave its place to a new mode of production, which is flexible in labour and mechanization and based on information and communication technologies, as a result of neo-liberal policies. Thus, rigidity and certainty leave their place to a more fluid and ambiguous life in everyday life. In this context, in this study, the footprints of the structures brought by Fordist and Post-Fordist production relations in Turkish films have been tried to be analyzed, and the criticism of these two production processes in Turkish cinema was discussed within the framework of sociological film criticism in the context of *Germany, Bitter Home* and *Loser’s Club* films, respectively.

Keywords: Taylorism, Fordism, mechanisation, flexibility, ambiguity, daily life

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, E-posta: ayhankungeru@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3175-2371

Giriş

Gündelik hayat toplumsal faaliyetlerin yeniden üretildiği bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, aileler ve toplumlar çeşitli durumlarda belirli davranış ve eylemleri yeniden üreterek gündelik hayatın içinde var etmekte ve hayatın kurulu yerleşmiş statüsünü devam ettirmektedir. Birey bir taraftan gündelik hayatın getirdikleriyle karşı karşıya kalmakta öbür taraftan sistemin dönüştürücü etkileriyle baş etmek durumundadır. Günümüzde geleneksel, modern ve post-modern unsurların bir arada bulunması bireyin sosyo-kültürel sistem içerisinde varlığını sürdürmesini de zorlaştırmaktadır. Gündelik hayatın getirdiği çatışma unsurları bireyin sistem içinde yabancılaşmasına neden olmakta ve onu yalnızlaştırmaktadır. Modern dünyanın günlük hayatı, insanları değişen yapı üzerinden yabancılaştırırken, onları kendi bireyselleşme süreçlerine bırakır. Modern insan kendi bireysel-kolektif bilinciyle hareket ederken geleneksel dönemin toplumsallaşmasından da uzaklaşmıştır.

İnsanların gündelik hayatları içinde gerçekleştirdikleri faaliyetler üretim ilişkileri ve üretim sürecinden etkilenmektedir. Üretim faaliyetleri insanların zaman ve mekân algısını, çalışma eylemi de bizatihi kendilerini oluşturmakta ve dönüştürmektedir. Böylece gündelik hayat insanların çalışma alanları etrafında şekillenen, boş zamanlarından oluşan ve insani faaliyetlerinin yeniden üretildiği bir alandır. Lefebvre'ye (2016) göre, gündelik hayat uyumun ve direnişin birliği ve mücadelesidir. Gündelik hayat her alandadır: “ekonomik, psikolojik veya sosyolojiktir, özel yöntemler ve yollarla kavranması gereken özel nesneler ve alanlardır. Beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir.” Gündelik hayatta her şey sayılıdır: “para, dakikalar. Her şey metreyle, kilogramla, kaloriyle ölçülür” (s. 32). Böylece gündelik hayat her şeyin ölçüldüğü, hesap edildiği bir alan haline gelmiştir. Modern dönemin belirleyiciliği her yerdedir.

Gündelik hayat ideolojisi bireyin tüm pratiklerinde vardır. Gündelik yaşam bireyin tüm faaliyetini kuşatır: “İnsanı... bir bütün oluşturan ilişkiler bütünü gündelik hayatta şekillenir ve oluşur. Gerçeğin bütününe işin içine katan bu ilişkiler, belli bir veçhe altında her zaman kısmi ve eksik olsa da gündelik hayatta tezahür eder ve gerçekleşir: dostluk, yoldaşlık, aşk, iletişim ihtiyacı, oyun, vb...” (Lefebvre, 2010, s. 103). Bu bağlamda gündelik hayat pratikleri bireyin tüm faaliyetlerini kuşatan bir unsur olmaktadır. Bu belirleyicilik bireyin zaman ve mekân ile olan ilişkisinde kontrolü ve hesap edilebilirliği getirmektedir. Modern hayatın gündelik rutinleri bireyin çalışma zamanının kontrol altında tutulmasına, çalışma dışı zamanın da bireyin üretim ilişkileri içerisindeki rolü çerçevesinde şekillenmesine neden olmaktadır. Yoğun beden gücü gerektiren işlerden çıkan insanların boş zamanlarını okuma veya eğitim aktiviteleri yerine eğlence aktivitelerine ayırmaları veya belirli çalışma saatleri gerektiren işlerde insanların eşlerini aynı iş yerinden seçmeleri örnek olarak verilebilir. Burada üretim ilişkilerinin gündelik hayat üzerindeki belirleyici gücü öne çıkmaktadır.

Çalışmak, emek, üretim ilişkileri ve süreçleri insanın gündelik hayatının temel dönüştürücülerindendir. Geleneksel dönemde insanın toprakla olan bağı ve çalışma hayatı modern Fordist dönem ile birlikte değişikliğe uğramış ve Post-Fordist dönem de bunu daha farklı noktalara taşımıştır.

Sinemada Fordist üretim ilişkilerinin insanlar üzerindeki etkisini eleştiren en önemli filmlerden biri Charlie Chaplin'in Modern Zamanlar filmidir. Filmde, Charlie Chaplin modern, endüstri toplumunda yaşam mücadelesi veren Tramp adlı karakteri canlandırmaktadır. Bu film dönemin endüstrileşmiş toplum yapısının ve üretim modelinin insanlarda yarattığı travmayı göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu bağlamda Fordist üretim ilişkilerinin getirdiği sosyo-kültürel sonuçları incelemek amacıyla örnek film olarak *Almanya Acı Vatan* filmi seçilmiştir. Fordizm ve Fordist üretim ilişkilerinin getirdiği etkilerin gündelik hayat üzerindeki sonuçları *Almanya Acı Vatan* filmi üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Diğer

taftan Post-Fordizmin getirdiği üretim ilişkileri ve bunun neticesinde gerçekleşen gündelik hayat pratikleri de *Kaybedenler Kulübü* filmi bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

1. Emeğin tarihsel dönüşümü

İlk üretim tarzı ilkel komün topluluk zamanında gerçekleşmiş, insanlar bu dönemde basit araçları yapmayı ve kullanmayı öğrenmişlerdir. Ateşin, ok ve yayın bulunması insanların avcılıkta ilerlemesini sağlamıştır. Ayrıca tarımsal üretimdeki gelişmeler, insanların toplumsal yapılanmasında dönüşümü beraberinde getirmiş; yerleşik hayata geçilmeye başlanmıştır. Bu dönemde emek, yaşamak için gerekli olanı üretmekten ibarettir. Besinler, komün üyeleri arasında paylaştırılmaktadır. Hayvancılık ve tarıma geçişle birlikte toplumsal işbölümüne geçilmiştir. İnsanların madenleri eritmeyi öğrenmeleri de üretim araçlarında değişikliği getirmiştir. Böylece araçlar ve silahlar üretilmeye başlanmıştır. İnsanlar doğaya hâkim olmaya ve artık onlar için gerekli olandan fazlasını üretmeye başlamışlardır. Daha fazla üretim, daha fazla insan gücünü gerektirmiştir. Böylece güçlülerin güçsüzleri sömürdüğü bir düzene geçiş başlamıştır.

Madeni aletlerin yapımı ile zanaatçılık ortaya çıkmış ve zanaatçılığın tarımdan ayrılmasıyla yeni bir toplumsal işbölümü meydana gelmiştir. Bu dönemde metalara karşılık değişim aracı olarak para kullanılmaya başlanmıştır. Böylece tacir sınıfının oluşması ile toplumsal işbölümü üçe ayrılmıştır. Zanaatçılık ile birlikte kentler meydana gelmiş ve köy-kent ayrımı başlamıştır.

Antik dünyanın gelişmesi sömürülen köleler üzerinden kurulmuştu. Bu dönemde efendiler üretim araçlarının mülkiyetini ellerinde tuttukları gibi kölelerin de mülkiyetini ellerinde tutuyorlardı. Üretim biçimi kölelerin sömürülmesine dayanmaktaydı. İlk zamanlarda köleci üretim tarzı üretici güçlerin ilerlemesini sağlarken, üretimin sonuçlarıyla hiçbir bağı olmayan kölelerin üzerine kurulan sistem bizatihi ilerlemeyi sınırlamıştır. Kölelerin isyanı sonucunda ortadan kalkan bu düzenin yerine gelen feodal düzen uzun sürmüştür. Buradaki üretim tarzı derebeyinin topraklar üzerindeki mülkiyet hakkı ve serf üzerindeki bazı haklarından ibarettir. Serfin toprağı kullanma hakkı vardır. Sistem bu yönüyle kölelik toplumlarından ayrılır. Ayrıca feodal mülkiyet dışında da zanaatçıların ve küçük işletmelerin faaliyetleri bulunmaktadır. Serfler derebeyinin toprağını işlemekle yükümlüdür. Bununla birlikte miras yoluyla da kullanım hakkını elde edebilen serf toprağı terk edememektedir. Bu da bir anlamda derebeyinin serfi sömürme biçimi olmaktadır. Derebeyi isterse toprakla beraber serf ve ailesini de satabilmektedir. S erf hem kendi ailesinin geçimini sağlamak hem de derebeyine artı değer sağlamak için üretmektedir. Ancak zanaatçılar ve tacirlerin yoğunlukta olduğu kentli nüfus derebeylik düzenini tehdit etmeye başlamıştır. Feodal ekonomi de yerini yavaş yavaş kapitalist düzene bırakmıştır (Nikitin, 2006, s. 25-33).

Kapitalist üretim biçiminin ilk ortaya çıkışı kendini elbirliği olarak gösterir. Marx'a göre elbirliğinin klasik yapısı manüfaktürde ortaya çıkar ve kapitalist üretim biçiminin baskın yapısını oluşturan bu dönem 16. yüzyılın ortasından itibaren iki yüzyılı aşkın bir süre devam eder. Manüfaktürde çeşitli alanlarda uzmanlaşmış zanaatçılar tek bir çatı altında toplanarak ürünü tamamlarlar. Manüfaktür bir bakıma işçilerin birbirine bağlı olduğu bir alan haline gelmiştir. Farklı alanlardaki zanaatçılar tek bir kapitalistin/patronun altında çalışırlar. Öbür taraftan manüfaktür basit bir elbirliği şeklinde de doğabilir. Aynı işi yapan zanaatçılar tek bir çatı altında farklı işbölümleri yerine bir işi baştan sona gerçekleştirirler veya eldeki iş gene bölünür ve her iş farklı bir zanaatçı tarafından yerine getirilir. Böylece ürün zanaatçının kendi ürünü olmaktan çıkar. Ürün zanaatçıların kolektif bir yaratısı haline gelerek toplumsallaşır. Dolayısıyla manüfaktür iki şekilde ortaya çıkmaktadır: ilki bir ürünü ortaya çıkarmak için farklı ustaların elbirliğiyle, diğeri de aynı zanaatçıların elinden çıkan ürünün çeşitli parçalara bölünmesi ve yalıtılması şeklindedir (Marx, 2003, s. 296-298). Manüfaktür ile birlikte çalışanın kendi emeği üzerindeki hâkimiyeti ortadan kalkar ve emek ürünün işlevsel bir

parçası haline gelir. Bu işlev bağlamında asıl amaç ürünü ortaya çıkarmaktır ve bunun getirdiği sonuç da emeğin dışsallaşması ve ürün haricinde anlamsız hale gelmesidir.

Kapitalist sistem işçi ve emeği dönüştürmüştür; ilk önce işbölümü ve kolektif çalışma düzeninde işçiyi kendi emeğinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Parçalı işbölümü daha fazla ürünü ortaya çıkarmayı sağlamış; ancak işçinin kendi becerisinden ve üretkenliğinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Makineleşmeden önce insan kuvveti vazgeçilmez bir unsurdur. İş yapacak beden gücü, aranan özellikler arasındaydı. Ancak makine, kas gücünü iş için gerekli, vazgeçilmez unsur olmaktan çıkarmıştır. Ürünün temel belirleyicisi olan emek bu özelliğini kaybetmiş ve ürünün işlevsel bir parçası haline gelmiştir: “Makine, adale gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde, adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik, ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu nedenle de kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalist için aranan ilk şey olmuştur” (Marx, 2003, s. 343-344). Dolayısıyla birey, makinenin düzenli işlemesini sağlayan bir araç konumuna dönüşmüştür.

Emek son üç yüz yıllık dönem içerisinde büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Endüstrileşme ile birlikte insan gücü ile üretilen emek süreci geride kalmış ve yerini beden ve zihin gücünün beraber kullanıldığı bir emek sürecine bırakmıştır. Daha sonraki aşamada ise bilgi toplumuna geçiş süreci kas gücünü iyice arka plana atmıştır (Tiryakioğlu, 2008, s. 2). Adam Smith *Ulusların Zenginliği* (1997) adlı eserinde emeği satın alınan tüm şeylerin gerçek satın alma değeri olarak ifade etmektedir. Nereye gidilirse gidilsin zenginliğin emek ile satın alındığını, zenginlerin servetlerinin değerinin sahip oldukları servetle elde edebilecekleri emek miktarına eşit olduğunu söylemektedir.

2. Fordist üretim ilişkileri bağlamında emeğin ve gündelik hayatın dönüşümü

Taylorizm ve Fordizm 20. yüzyılın ilk yarısına damga vuran üretim tarzları olarak ortaya çıkmışlardır. Mekanikleşmeyle birlikte işçinin fabrikadaki denetiminin sağlanması ve üretimin arttırılması hedeflenmiştir. İki yaklaşım da emeğin mekanikleşmesi üzerinedir. İşçinin üretiminin mekanikleşmesi aynı zamanda bilincinin de mekanikleşmesi olarak görülebilmektedir.

Taylorizmin “Bilimsel Yönetim” anlayışı “iş gününde boşlukların doldurulması ve işteki hareketlerin mekanik döngüsünün tamamlanmasını hızlandırma eğilimindeki emek sürecine içsel üretim ilişkilerinin toplamı” olarak tanımlanmaktadır. Bu üretim ilişkileri bir taraftan işçinin özerkliğini azaltırken öbür taraftan onları gözetim altına almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde Taylorizm 19. yüzyılın sonunda mühendislik endüstrisinde uygulanmaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda üretimdeki sınıf mücadelelerine yönelik kapitalist bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır (Aglietta, 1979, s. 115). Taylorizm işçilerin performansını arttırmak için onları mekanik bir döngünün içerisine almıştır. İşçilerin düzgün bir planlama sayesinde en kısa zamanda en fazla verimi sağlamaları için koordine edilmeleri rastgele değil, akılcı bir yönetim gerektirmektedir.

İlerleyen süreçte Fordizm, Taylorizmin yerini almıştır. Fordizmin sembolik olarak başlangıcı 1914 yılında otomatik araba montaj hattında çalışacak işçilerin sekiz saatlik çalışmasına karşın beş doların gösterilmesiyle başlar. Böylece kitle üretiminin kitle tüketimi anlamına geldiği açıkça tanınmış olmaktadır. Bu da yeni bir emek piyasası kontrolü ve yönetiminin ortaya çıkmasının yanı sıra, yeni bir estetik ve yeni tarzda rasyonelleşmiş, modernleşmiş popülist demokratik toplum anlamına gelmektedir. Harvey, Gramsci’nin Fordizmi yeni bir işçi ve insan tipinin ortaya çıkışı olarak ifade ettiğini söylemektedir. Ona göre bu yeni çalışma tarzı yaşama, düşünme ve hissetme biçimlerinden ayrılamaz. Nitekim Fordist üretim tarzının öncülüğünü yapan Henry Ford yeni bir toplumun uygun bir biçimde yapılandırılmış şirket politikalarıyla kurulabileceğine inanmış; sekiz saate beş dolar verilerek işçinin montaj-hattı sisteminde düzgün bir şekilde çalışmasını sağlamayı amaçlamıştır. Ford,

çoğunlukla göçmen olan işçilerinin evlerine aile yaşamı, ahlaki doğruluk ve rasyonel tüketimleri ile şirket çıkarları ve beklentilerine ne kadar uyduklarını öğrenmek için kalabalık bir sosyal hizmet uzmanı grubu yollamıştır (Harvey, 1989, s. 125-126). Burada amaç toplu üretimi yapan işçilerin bilinçlerinin şirket bilinciyle örtüştürülmesidir. Bu bağlamda, üretim ilişkileri çerçevesinde birey kendisinden bağımsız ama kendisinin ona bağlı olduğu kolektif bir bilincin parçası haline gelmektedir.

Emekteki teknik bölünme, emeğin derinleşen sosyal bölünmesi tarafından belirlenmektedir. Fordizm, kapitalizmde yeni bir aşama olarak görülmüştür. Bu yaklaşımın emek sürecindeki karakteristiği, yarı otomatik montaj hattı sistemidir. Fordizm, emekteki mekanikleşmeyi daha da derinleştirmiş, işin yoğunluğunu arttırmış, elle yapılan ve zihinsel emek arasındaki ayrımı keskinleştirmiş, işçileri titizlikle birikim ilkesine maruz bırakmış ve bilimsel gelişmeyi onların aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir. Fordizm, emek sürecinde Taylorizmi iki tamamlayıcı ilke ile derinleştirmiştir. Bunlardan biri emek sürecindeki farklı bölümlerin eklenmesinin konveyörler tarafından sağlanmasıdır. Böylece ürünlerin bir makineden bir makineye iletilmesi sağlanmaktadır. İkinci ilke ise emek sürecindeki farklı bölümlerin eklenmesini desteklemektedir. Bu da işçilerin belirli işlere sabitletmesinin makine sisteminin konfigürasyonu içerisinde yapılmasıdır. Yani işçinin pozisyonu makineye göre konumlanmaktadır. Böylece işçi, iş üzerindeki kontrolünü kaybetmektedir (Agliaite, 1979, s. 117-118).

Fordizmi oluşturan temel unsurlar “büyük makineler, makine sistemleri ve fabrikalar”dır ve dönemin mottosu “kitlesel üretim ve kitlesel tüketim”dir. Bu dönemde fordizm “makineleri standardize etmekle ve onların amaçlarını parçalamakla kalmayarak aynı zamanda emeği de parçalamış, emeğin niteliksizleşmesi ve makinenin basit bir uzantısı haline gelmesine neden olmuştur” (Aydoğanoglu, 2011, s. 22).

Savaş sonrası Fordizmi kitlesel üretim sisteminden ziyade daha çok bütünsel bir yaşamın yolu olarak görülmüştür. Kitlesel üretim kitlesel tüketim anlamına geldiği gibi aynı zamanda ürünlerin standardize edilmesi anlamına da gelmektedir. Bu da tamamen yeni bir estetik ve kültürün metalaştırılması demektir (Harvey, 1989, s. 135).

Yirminci yüzyıl başlarındaki teknolojik gelişmeler makineleşmiş Fordist biçimle bir taraftan üretimin değişimini sağlarken, insanların gündelik hayatını da dönüştürmüştür. Nitekim Lefebvre (2010b, s. 82) de gündelik hayat eleştirisinin “bir plan, yani gündelik hayatı tekniğin mümkün kıldığı düzeye yerleştiren bir politika talep” ettiğini söylemektedir. Günümüzde ise teknikleşmiş gündelik hayat toplum özelinde bireyin hayatını yeniden düzenlemektedir.

Modernizm kendi gelişmesinin yürütücü lokomotifleri olarak tekniği belirlemiştir. Teknik, bir taraftan insan emeğini dönüştürürken öbür taraftan insanı da dönüştürmektedir. Kitle iletişim araçları da modern tekniğin öncüleridir; ancak derinlemesine bakıldığında yeni bir şey üretmedikleri ifade edilmektedir. Haz odaklı içeriklerle izleyicileri pasifize etmişler ve yönetmişler, genel olarak kültürü tehdit etmişlerdir.

Modern teknikler zevki inceltir, kültürel düzeyi iyileştirir, eğitir, öğretir, ansiklopedik bir kültürü vülgarize eder. Aynı zamanda, bunlara erişenleri de pasifleştirir. Onları çocuksulaştırır. Onlara dünyayı tikel bir tarzda, belirtmiş olduğumuz ve muğlaklığını tekrar vurguladığımız gibi, gösteri ve bakış tarzında “sunarlar”: Sahte mevcudiyetin içinde katılımsızlık. Bu dağılma, geçmişle yaşar, onu böler ve israf eder. İmgeler ve temsiller yaratan “kitle iletişim” teknikleri, hiçbir şey yaratmaz ve hiçbir yaratıyı teşvik etmez. Yüzyıllarca birikmiş malları tüketirler; eylemleri de şu daha genel olguyu daha da derinleştirir: Tarih bugüne dek birçok yeraltı kaynağını kurutmuştur ve kurutmaya devam edecektir. “Kitle iletişim araçları” zevki oluştururken, yargıyı bulandırır. Bunlar eğitir ve koşullandırır. İmgelere, güncelliğe, yeniliksiz “havadislere” boğarak büyüler ve mide bulandırır. İletişimleri çoğaltırlar; bizzat dili, tutarlılığı ve düşünmeyi, söz dağarını ve sözel ifadeyi tehdit ederler. (Lefebvre, 2010b, s. 237)

Gündelik hayat kabulün gerçekleştiği yerdir. Üretime-tüketime, verili ilişkilere rıza gösterilir. Lefebvre (2010c, s. 7) rızanın gösterilmesi için bir “konsensüs” gerektiğini söylemektedir: “Toplumun, üretim tarzının, tek kelimeyle (bir) bütünlüğün kabulü. Böylece bu üretim tarzından çıkmayı istememeye, bu olasılığı tasavvur, hatta tahayyül etmemeye mahkûm kılarız kendimizi!” Bu gündelik hayat içerisinde kinik düşüncenin kabulü, gündelik hayatın içindeki direnişin yok sayılmasıdır. Gündelik hayatın sıradanlığı ve bayağılığı bireylerin ön kabullerle hareket etmesine neden olur.

Gündelik hayat eski sömürge biçimlerinin yerini yenilerinin aldığı bir alandır. Kapitalizm gündelik hayatı kendi amacı doğrultusunda şekillendirmektedir. Gündelik hayat sömürgelerin yerini almaktadır: “Kapitalist yöneticiler, vaktiyle sömürgeleşmiş toprakları ele aldıkları gibi gündelik hayatı da ele alırlar: geniş ticarethaneler (süpermarketler ve ticaret merkezleri); mübadelenin kullanım karşısındaki mutlak üstünlüğü, egemenlik altındakilerin hem üretici hem de tüketici olarak ikili sömürsü” (Lefebvre, 2010c, s. 33). Böylece tekniğin değişmesiyle dönüşüme uğrayan gündelik hayat, tekniğe sahip olanlar tarafından da egemenlik altına alınmaktadır.

Ritzer (2011) Taylorizm ve Fordizm ile beraber emeğin dönüşümünün nihai sonucunu toplumun McDonaldlaşması olarak görür. Kapitalist üretimin akılcılaşması sadece üretim alanları ile sınırlı kalmamış, toplumun her alanına doğru yayılmıştır: “McDonaldlaştırma yalnızca restoran sanayisini değil, eğitim, iş, sağlık, seyahat, zevk, rejim, politika, aile ve toplumun tüm diğer özelliklerini de etkilemektedir. McDonaldlaştırma, dünyanın etkilere kapalı görünen kurum ve kısımlarına yayılarak değiştirilemez bir süreç olmanın her tür belirtisini göstermiştir” (Ritzer, 2011, s. 23). Tüm düşünüş ve tarzları McDonaldlaştırma denilen akılcılaştırmanın etkisi altındadır. Modern insan günlük hayatında bu akılcılaştırma ile çevrelenmiş ve kuşatılmıştır. Yemek sektörü, sağlık ve eğitim sistemi, inşaat sektörü vb. modern dünyanın getirdiği akılcılıkla donatılmışlardır. Büyük marketler, cezbedici raflar, çocukların eğlenmesi için hazırlanan özel alanlar, her şeyin bulunabildiği alışveriş merkezleri, mikrodalganın kazandırdığı zamandan tasarruf ve mikrodalgada ısıtılarak tüketilen hazırlanmış gıdaların hepsi insanların günlük hayatlarını onlar için hazırlanan sisteme göre yaşamalarına neden olmaktadır. İnsanların gündelik hayatta karşısına çıkan para çekmeden benzin almaya ve otomatik araba yıkama makinelerine kadar birçok şey bu sistemin birer parçasıdır.

Her tarafa yayılmış devasa akılcı bir sistem içinde birçok akıldışılık da barındırmaktadır. Akılcılık bizzat kendi akıldışılığını da beraberinde getirmektedir: “Bütün akılcı sistemler gibi bilimsel yönetimin de akıldışılıkları vardı. Her şeyin ötesinde, insanların işten atılabilir olarak görüldüğü ve onlara böyle davranıldığı, insanlıktan çıkarıcı bir sistemdi. Dahası, işçiler yalnızca bir ya da birkaç iş yaptığı için beceri ve yeteneklerinin büyük kısmı kullanılmadan kalıyordu...Birçok gözlemcinin ayrıntılandırabileceği gibi montaj bandı, içinde büyük bir akıldışılık barındırır. İnsanlıktan çıkarıcı bir iş ortamı sunar. Çok çeşitli beceri ve yetenekleri olan insanlardan, çok basitleştirilmiş, sınırlı sayıda işi defalarca yapması istenir. İnsanlar çalışırken insani yeteneklerini göstermek yerine insanlıklarını inkar etmeye ve robot gibi davranmaya zorlanırlar. Kendilerini işte ifade edemezler.

Bu, montaj bandının birçok akıldışılığından yalnızca biridir. (Ritzer, 2011, s. 56-58)

İnsanlardan sürekli aynı işi tekrar etmeleri istenir. En iyi işçinin belli bir sürede yapabileceği maksimum iş diğer işçiler için de bir standart haline getirilir. Bu bağlamda diğer işçilerden bu standardın altına düşmemeleri beklenir. Günlük hayatta da insanlardan benzer davranışlar beklenir. Öğrencilerden belirli bir sürede belirli sayıda soru çözmeleri beklenirken, akademisyenler için başarı kriteri yayın vb. ile topladıkları puanlardır. Öbür taraftan doktorlardan prim almaları için hastaları en iyi şekilde tedavi etmeleri değil, en fazla sayıya ulaşmaları istenirken, banka memurlarından en fazla kişiyle ilgilenmeleri beklenir.

3. Post-fordist üretim ilişkileri bağlamında emeğin ve gündelik hayatın dönüşümü

1970'lerden itibaren Fordizmin katı üretim biçimi küreselleşen neo-liberal politikalara cevap verememeye başlamış ve işgücü ve makineleşmede esnek, bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanan yeni bir üretim biçimine doğru gidilmiştir. Bu dönem ekonomide deregülasyonun ve özelleştirmenin yoğun olduğu bir dönemdir: “Neo-liberal politikalar doğrultusunda sermayenin küresel ölçekte hareketinin serbestleşmesi ve ulus-devletin işlevlerinin aşınması işgücü aleyhine ortaya çıkan bir durumdur. Çünkü devletin işlevi, küreselleşen ekonominin gereklerine ve ulus üstü düzeyde belirlenen ekonomi politikalarına uyum sağlamak biçiminde gelişmektedir” (Kart, 2011, s. 4). 1970'lerin ortası kapitalizm gelişiminin yeni bir aşamasını temsil etmekteydi. Akademik çevreler tarafından “yapısal kriz”, “transformasyon”, “geçiş” gibi kavramlar o zaman için kullanılırken, kapitalizmin yeni aşamasını ifade etmek içinse “post-Fordist”, “post-endüstriyel”, “post-modern”, “beşinci Kondratiev”, “post-kollektif” gibi kavramlar kullanılmıştır (Amin, 1994, s. 1).

Kapitalizm yaşadığı kriz sonucunda yeni bir yola ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Yeniden yapılanma sürecinin de bilim ve teknolojik alanlarındaki devrimsel gelişmelerin benzer zamanlarda gerçekleşmesi ikisi arasında bir neden-sonuç bağının olup olmadığıyla ilgili yaklaşımları da ortaya çıkarmıştır. Bu konuda kesin bir şeyden söz edilemese de kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinin teknolojik gelişmelerden etkilendiği ifade edilebilmektedir. Üretimde bilgiye hâkim olmanın ve onu biçimlendirmenin öneminin, üretim ilişkilerinin de yeniden düzenlenmesine vesile olduğu ve teknolojik devrimin üretimde esnekliği temel unsur haline getirdiği belirtilmektedir. Bu bağlamda Post-Fordizm “esnek üretim ve birikim rejimi” olarak ortaya çıkmaktadır (Şaylan, 2002, s. 148-149).

Post-Fordist dönemde iktisadi düzenleme finans sektörüne kaymıştır. Devletçi politikalardan uzaklaşmış daha âdemi merkezîyetçi politikalar izlenmeye başlanmıştır. Büyük endüstrilerin olduğu ekonomik yapılardan bilgi kaynaklı esnek yapılara geçilmiştir. Fordist üretim modelindeki katı işbölümü yerine, esnek işbölümü gelmiştir. Üretimin asıl kaynağı makine olmaktan çıkmış ve bilgi haline gelmiştir. Böylece makinenin bir parçası olan insanın emeğine yabancılaşması durumu dönüşüme uğramıştır. Dönem deregülasyon, liberalleşme, özelleştirme ve yerelleşme dönemidir. Emek gücü mavi yakalılardan beyaz yakalılara doğru geçmiştir.

Fordist yönetimin getirdiği toplumsal düzen arayışı yerini post-fordist bir hayat tarzına bırakmaktadır. Aslında ikisinin bir arada bulunduğu karmaşık, girift bir yapıdan da bahsedilebilir. Öğlen yemeklerini herhangi bir fast-food restoranında yiyen gençler, daha sonra kendi tarzlarına uygun az bilinen underground bir kafeye gidip vakit geçirebilmektedirler. Artık üretimin ve tüketimin kitleselliği yerini oldukça farklılaşan üretim ve tüketim sistemlerine bırakmaktadır. Eskiden toplumsal hayatta karşılığını bulamayan mikro kimlikler kendilerine göre alanlar keşfetmektedirler. Vasıfsız işçi modeli yerini vasıflı ve uzmanlaşmış çalışan modeline bırakmıştır. Sistem bürokratik ve hiyerarşik olmaktan ziyade esnek örgütlenmeye açık ve hiyerarşik yapıların olmadığı bir yöne doğru kaymaktadır. Fordizmin verdiği 8-5 arası çalışmanın verdiği güven artık yoktur:

Gittikçe daha fazla iş yarım gün ya da sürekli hale gelmektedir; yapılan sözleşmelerin çoğu, görelî istikrar haklarının güçlenmesini önleyecek kadar sık aralıklarla, “dalgalı” ya da “yenilenebilir”dir. “Esneklik” aynı zamanda, sürekli bir kazanç sağlama umuduyla uzman becerilerine zaman ve çaba yatırma şeklindeki eski hayat stratejisinin artık pek geçerli olmadığı, dolayısıyla güvenli bir hayat arzulayan insanların en akılcı seçenekten artık yoksun oldukları anlamına da gelir. (Bauman, 2005, s. 148)

Günümüz toplumunda ise kesinlikler yerini belirsizliklere bırakmaktadır. Yerelleşme, özelleşme, düzensizleştirme günün güdüleyici parametreleridir. Gerçeklikler yerini simülasyonlardan alınan hazzı bırakmaktadır: “Ancak bugün artık düzensizleştirme (deregulation) zamanıdır. Gerçeklik ilkesi bugün, haz ilkesinin mahkeme başkanı olduğu bir

adalet divanında savunma yapmak zorundadır” (Bauman, 2000, s. 9). Gerçeklik yerini hazza, fedakârlıklar da kişisel mutluluklara bırakmaktadır. Esneklik her şeye nüfuz ederek esnetmiştir. Modernitenin en temel kurumu olan aile hala önemini korumakla beraber, eskisi kadar olmasa da kısa süreli ilişkiler, parçalanmış hayatlar bireyselin sürdürülmesinin koşulları haline gelmişlerdir. Birey hazzın verdiği mutluluğu tükettikten sonra yenilerine yönelmektedir. Amaç, alınan hazzı sürdürmeyi korumaktır:

Erkekler ve kadınlar böylece dünyayı atılabilir, tek kullanımlık nesnelerle dolu bir konteyner gibi algılayacak şekilde eğitilirler. Bu durum bütün dünya için geçerlidir; bütün diğer insanlar için de. Her şey değiştirilebilirdir ve öyle olmaları beklenir... “Ölüm bizi ayırana kadar” süren bağlılıklar “tatmin azalana kadar” geçerli olan, tanımı ve tasarımı gereği geçici ve ortaklardan biri ilişkiyi sürdürmektense vazgeçmenin daha değerli olduğunu sezdiği anda tek taraflı olarak ihlal edilmeye yatkın sözleşmeler haline gelir... Eğer insanlar arasındaki bağ, bütün diğer tüketim nesneleri gibi, sürekli çaba ve zaman özveriyle işleyen bir şey değil de kişinin anında tatmin sağlayacağını umduğu bir şey, bunu sağlamadığı takdirde reddedilen ve ancak haz vermeye devam ettiği sürece muhafaza edilen ve kullanılan bir şey ise, ortaklığı kurtarmak için zahmet çekmek ve tedirginlik duymak şöyle dursun, ilişkiyi aynı şekilde sürdürmek için bile fazla sebep yoktur. (Bauman, 2005, s. 194-195)

Bauman’ın dediği gibi “Günümüzün moda deyişiyle ‘esnek’ olmamız gerekiyor... Akışkan modern dünyamız sürekli hareket halinde olduğundan, yerimizde durmaya ve bir yere bağlanmaya çalıştığımızda bile bizler de ister istemez, bilerek ya da bilmeyerek, seve seve ya da yakınlıkla hep bir yolculuğun heyecanına kapılıyoruz” (Bauman, 2012, s. 8). Bu süregiden akışkanlık ve esneklik içerisinde gündelik olanın verdiği sorumsuzluk ve hafiflik hali bireyi bağlarını zayıflatmaya iterken, kendi bireyselleşmesinin verdiği nevrozlarla da karşı karşıya bırakmaktadır.

Sermaye de üzerindeki yükten kurtulmuştur. Vasıflı işçilerin oluşturduğu kalabalık gruplar yerini daha mobil, vasıflı çalışanlara bırakmıştır: “Ağır makineler ve fabrika personelinin oluşturduğu safrayı atan sermaye, yanında bir evrak dosyası, dizüstü bilgisayar ve cep telefonundan ibaret bir el çantasından daha fazlası olmadan hafif biçimde seyahat etmektedir” (Bauman, 2005, s. 38). Artık toplu taşıma araçlarında cep telefonlarından iş görüşmeleri ve yazışmaları yapan çalışan kitlesi bulunmaktadır. İşin sürdürülmesi için gerekli olan zaman ve mekân bağımlılığı bozuma uğramıştır.

4. Çalışmanın yöntemi

Zafer Özden (2004, s. 17) film eleştirisinin filmler hakkında bir bilgilendirme süreci içerdiğinden bahsetmekte ve filmlerin sanat olmasını sağlayan tarihsel süreç konusunda önemli olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “film tarihi içinde endüstriyel, sanatsal ya da sosyal alanlarda meydana gelen gelişmeler ve bunlara paralel bir biçimde film kuramı alanındaki gelişmeler film eleştirisi alanında da yansımaları bulmuştur”. Özden (2004) film eleştirisine temel yaklaşımları “gazete eleştirisi, tarihsel eleştiri, auteur eleştirisi, göstergebilimsel eleştiri, sosyolojik eleştiri, ideolojik eleştiri, psikanalitik eleştiri ve feminist eleştiri” olarak ayırmaktadır. Bu çalışmada ise sosyolojik eleştiriye başvurulmaktadır. Nitekim toplumsal değerlerin ve gelişmelerin filmlerde nasıl yansıtıldığı ve somutlaştırıldığı ve insanların bu toplumsal değer ve gelişmelere verdikleri tepkiler ve bunların insanlar üzerinde yarattığı değişimler sosyolojik eleştirinin konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada, *Almanya Acı Vatan* filminde Almanya’ya giden Türk işçilerin Fordist üretim ilişkileri, *Kaybedenler Kulübü* filminde de kişilerin Post-Fordist üretim ilişkileri içerisinde yaşadıkları sorunlar incelenmeye çalışılmıştır.

5. *Almanya Acı Vatan*: Gündelik hayatın mekanik dönüşümü

Filmin başında Almanya’dan gelen Musa Güldane’nin yaşadığı köyde, köylülere Almanya’dan getirdiği dergiyi göstermektedir. Musa köye Mercedes marka arabasıyla

gelmiştir ve 1970’ler itibarıyla Almanya rüyalarının temsili konumundadır. Durumunun çok iyi olduğunu gösteren lüks bir arabası vardır. Mahmut Musa’yı kahveden çıkarır ve ona Almancı olmak istediğini söyler ve ondan Almanya’ya gitmek için yardım ister. Musa da ona gelmesinin mümkün olmadığını artık Almanya’nın işçi almadığını ifade eder. Ancak bir çare vardır; o da Almanya’da işçi olarak çalışan Güldane ile evlenmesidir. Güldane de köyüne ziyaret için gelmiştir. Ayrıca bir taraftan da Almanya’dan getirdiği bazı eşyaları köylülere satıp para kazanmaktadır. Bir köylü kadın Güldane için “para diyor başka bir şey demiyor” derken, diğer bir köylü kadın “Bu Güldane yaman çıktı. Para da para. En azından yüz bin liralık eşya sattı” der. Bu diyaloglardan Güldane’nin hayatındaki en önemli unsurun para olduğu anlaşılmaktadır. Mahmut Almanya’ya gitmek için Güldane’ye evlenme teklif eder. Güldane onu bakımlı olarak yanına alacaktır ve Mahmut da Almanya’da çalışmaya başlayacaktır. Güldane başta evlilik lafla olmaz der ama sonra “ne verirsin başlığıma” diyerek rıza gösterir. Mahmut da arsa, bir inek ve kalan borcunu da orda çalışarak ödeyeceğini söyleyince Güldane kabul eder. Annesi o kadar kısmeti çıktığında evlenmeyip şimdi Mahmut ile evlenerek insanların diline düşeceğini söyleyince Güldane şöyle karşılık verir: “Kim ne derse desin. Kolay mı? Beş yüz elli bin katın borcu, otuz bin de tarla beş yüz seksen bin. Bunların hepsini ben çalışıp ödeyeceğim. Sana da para yolluyorum. Tabii parayla evlenirim. Laf olsun diye evleniyorum. Kime ne?” Bunları söyledikten sonra da paraları mutlulukla saymaya devam eder. Güldane’nin Almanya’da yaşayıp çalışmasının tek amacı “para”dır. Para onun için o kadar önemlidir ki, Mahmut ile olan evliliğini de para ile yapar. Hayattaki amacı çalışmak, para kazanmak ve kazandığı para ile tarlanın ve katın borcunu ödemektir. Almanya’da çalışmak Türkiye’deki hayallerini gerçekleştirmenin bir yoludur.

Güldane Almanya’da ev arkadaşlarına evlendiğini söyler. Almanya’ya para için damat getirdiği anlaşılnca arkadaşlarından biri onun çok paracı olduğunu söylerken diğer ise şöyle der: “Almanya insanı böyle yapıyor. Hep hesap hep para. Bir Mark 30 lira.”

Melvin Seeman’ın (1959, s. 790) yabancılaşmayı incelediği çalışmasında, kişinin geleceğe yönelik beklentilerinin belirli davranışlarına bağlı olması ve bu beklentilerin kendi aktivitelerinin dışında gerçekleşmesi insanın kendisine yabancılaşmasına neden olduğu belirtilmektedir. Sadece maaşı için çalışan bir işçi, yemek yapmayı üzerinden atması gereken bir iş olarak gören bir ev hanımı buna örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda, Güldane çalıştığı işte sadece ve sadece “para” kazanmayı düşünmekte ve bu parayla yapacağı yatırımların hayalini kurmaktadır. Köyünden ve annesinden gelen baskılara rağmen evliliğini de “para” için gerçekleştirir. Nihayetinde arkadaşının dediği gibi Almanya insanı böyle yapmaktadır. Aslında insanı öyle yapan Almanya değil, içinde bulundukları üretim sisteminin hayatlarında yarattığı etkilerden kaynaklanmaktadır. C. Wright Mills’in de belirttiği gibi işin normal işleyişinde insanın kişiliği yabancı bir amacın aracı olduğundan dolayı, satış elemanı kendi kendine yabancılaşmaktadır (aktaran Seeman, 1959, s. 789). Güldane bir taraftan Fordist üretim ilişkilerinde montaj hattının bir parçası iken, diğer taraftan kendini kazandığı para aracılığıyla elde edeceği yatırımlara kanallı eden bir işçi konumundadır. Marx da kapitalist üretim ilişkileri sonucunda işçinin kendi emeğine, varlığına ve dünyaya yabancılaşmasından bahsetmektedir: “Benim hayat aracımın bir başkasına ait olmasında, benim isteğimin başka birinin el sürülmez mülkü olmasında görülmez yalnız yabancılaşma, her şeyin kendinden farklı oluşunda, benim etkinliğimin başka bir şey oluşunda ve son olarak (bu kapitalist için de geçerlidir) her şeyin insanlık dışı bir gücün egemenliği altında oluşunda da görünür” (Marx, 2013, s. 135).

Güldane çalıştığı fabrikada ürettikleri teleks makinelerini kullanmaz veya kullanılırken görülmez. Fabrikadaki işi günlük etkinliğinin dışındadır. Mahmut ile dışarı çıktıklarında Güldane Mahmut’a vitrindeki elbiseleri gösterirken, Mahmut da Güldane’ye lüks arabaları gösterir. Mahmut’un Almanya’ya geliş nedeni Musa’nın da ona anlattığı gibi daha çok para kazanmak ve lüks araba almaktır. Musa örnek olarak kendisini gösterir. Almanya’da ise

durum olduğundan çok farklıdır. Pala isimli Türk işçi on beş yıl evvel Almanya'ya gelmiş ve çöpçülük yapmaktadır. Bundan dolayı da madalya ile ödüllendirilir. Madalyayı veren Alman yetkili Türkiye'ye döndüğünde ne yapacağını sorduğunda “öleceğim bu çalışmaya can mı dayanır” diyerek hayıflanır. Bu sistem işçileri bazı hayalleri kurmaya iterken bunun bedelini de ağır bir şekilde ödetmektedir.

Mahmut kilise çanlarının sesi ile uyanırken, Güldane ve aynı odada beraber uyuduğu arkadaşları sabah saatin altı olmasıyla birlikte alarm sesi ile uyanırlar. Saat altı Almanya'daki işçilerin yataktan kalkma ve işe hazırlanma saatidir. Çöpçüler ise güne daha da erken başlamaktadırlar. Benzer bir şekilde *Modern Zamanlar* filminde de saatin altı olmasıyla metrodan çıkıp fabrikalara giden insanlar görülür. Üç arkadaş da otomatikman yataklarından kalkarlar ve sırayla yapacakları işe koyulurlar. Biri tualete doğru giderken, Güldane yüzünü yıkamaya gider. Biri kahvaltıyı kurarken, diğeri dişlerini fırçalamaya koyulur. Güldane yatağını toplar ve giyinmeye başlar. Yapacakları her davranış önceden kafalarında kodlanmıştır. İşe hazır bir şekilde gitmeleri için bu rutini bozmamaları gerekmektedir. Üç arkadaş da hep beraber aynı anda evden çıkarlar. Merdivenleri hızlı bir şekilde inerlerken, onlara işe gitmek için çıkan başkaları katılır. Yolda fabrikaya doğru giderlerken arkadaşı ona fabrikada bir şeyin değiştiğinden bahseder. “Nein (Hayır)” diye bağırıp onları kontrol eden kişinin yerine bir makine gelmiş ve “achtung (dikkat)” demektedir. Makinenin özelliği yanlış yapanın kim olduğunu 13 saniyede tespit etmesi ve ışığının yanmasıdır. Makine işçilerin arasında dolaşmakta ve uyarılar yapmaktadır. Güldane ve arkadaşları teleks makinalarının düğmelerini takmakta ve makine parçalarını birleştirmektedirler. Yukarıda kaç kişinin kaç makine birleştirdiğini gösteren elektronik uyarı göstergesi bulunmaktadır. Bu bağlamda işçiler performanslarına göre değerlendirilebilmektedir. Performans göstergesi de mesai saatleri içerisinde kaç vida sıkıp kaç makine çıkardıklarıyla doğrudan bağlantılıdır. Fabrikada sık sık makinenin sesi duyulur. İşçi arkadaşı da onu uyarır: “Dalma kız dalma. Hoş geldin.” Güldane bu seslerin arasında işini yaparken içinden konuşmaya başlar: “Kadın borcu. Kadın borcu biterse... Kadın borcu biterse bir kat daha. Bir kat daha. Bir kat daha alırsam... Bir kat daha alırsam” O sırada makinelerin sesi ile Güldane daldığı düşüncelerden çıkar.

Fordist üretim ilişkilerinde zaman kavramı, en çok ürünü belirlenen sürede çıkarmakla ilgilidir. Üretim bandının “yapılan işi maksimum seviyede parçalayıp her işçiyi çalışma temposunu hızlandırmaya zorlayarak, verimliliği” yükselten bir yapısı bulunmaktadır. İşçilerin aynı işi daha hızlı bir şekilde yapmaya zorlanması işçilerin çalışmasını zorlaştırmaktadır (Beaud, 2018, s. 247-248). Güldane ve diğer işçiler fabrikada üretim bandının üzerinde çalışmaktadırlar. Ürettikleri teleks cihazları üretim bandının üzerinde gitmektedir. Bu arada onları kontrol eden makine sürekli konuşmakta, süpervizörleri onları denetlemekte ve kronometresine bakmaktadır. Süpervizörü Güldane'nin yanı başında görürüz. Ona Almanca bir şeyler söyler ve birtakım notlar alır. Sürekli olarak kronometresini kontrol etmektedir. Güldane de hızlı hızlı vidaları sıkmakta, bir taraftan da performans göstergesine bakmaktadır. Güldane ve arkadaşları fabrikanın almak üzere olduğu yeni kararları tartışır:

- Sevgi: Hala numaranı bağırıyordun makine.
- Emine: Yine bu herifleri başımıza diktiler.
- Güldane'nin arkadaşı: 15 dakikada bir teleks çıkartacaktınız. 19 dakikada yapıyorduk. O sarı kız var ya o yapıyormuş.
- Güldane: eeee
- Talat: Eesi var mı? Günde 36 teleks çıkartacağımıza 45 teleks çıkartacaksınız. Yani 12 kişinin işini 10 kişi yapacak. Sizin anlayacağınız 10 kişinin işini sekiz kişiye yaptırabilir miyim diye bakıyor. E, bu fabrikada 30 bin kişi çalıştığını düşünürsek hesaplayın gerisini.

Fordist üretim süreci standardizasyonu ve aynışmayı getirmektedir. Her işçi ve her insan birbirinden farklı olsa da bir işi bir kişinin en kısa sürede gerçekleştirebiliyor olması

diğerlerinin de o süreyi yakalamalarını gerektirmektedir. Güldane'nin arkadaşının dediği gibi “o sarı kız”ın işi 15 dakikada yapabiliyor olması diğerlerini de aynı işi o sürede yapması için zorlamaktadır.

Fordizmin özellikleri arasında “hegemonik bir nitelik göstermesi” ve “bir yaşam tarzı düzenleme biçimi” olması gelmektedir. Bu bağlamda bireyler sisteme uyumlu hale getirilmekte ve iş dışı yaşamları da kontrol altına alınmakta ve ayrıca elde ettikleri gelirle de ne yapacaklarına dair bir yönlendirme söz konusu olmaktadır (aktaran Saklı, 2007, s. 6). Güldane evliliğini de kendi düzenine göre ayarlamıştır. Bir başka sahnede Güldane gene iş yerindedir ve çalışırken gözleri iş performansını gösteren göstergelere takılır. Arkada işçileri kontrol eden makinanın sesi gelmektedir. Güldane “tamam tamam” diyerek karşılık verir. Bu arada arkadaşları da Güldane'yi Mahmut ile gerçek anlamda evlenmesi için iş yerinde ikna etmeye çalışırlar. Biri şöyle der: “...sonra tarlanın borcu bitsin evleneceğim dedin. Kat aldın gene borçlandın. Bak adam çakı gibiymiş. O da çalışır. Senin bir ayda kazandığını ikiniz bir haftada kenara koyarsınız. Güldane bu sözlerin ardından çalışırken tekrar düşüncelere dalar: “Emine Abla güzel söyledi. İkimiz bir kat daha alırsak bir dükkân açarız. Hem çalışmak ayıp mı? Ben de çalışırım. Çocuklar da çalışır. Yo yo. Çocuklar okula. Ooo Güldane evlendin de...” Mahmut ile beraber olunca daha çok para kazanabilme ihtimali Güldane'ye mantıklı gelir. Aslında Güldane'nin iş ve ev arasındaki yaşantısı tamamen iş hayatına göre konumlanmıştır. Evlilik düşüncesi ve Mahmut ile beraber yaşama fikri de buna göre şekillenmektedir.

Bir diğer sahnede fabrikada Güldane ve arkadaşları günlük iş rutinlerinde görülür. Öbür tarafta da Mahmut mutfaktaki bulaşıklara bakarak “tövbe tövbe” der ama bulaşıkları yıkar. Bu hayatında ilk defa yaptığı bir iş gibi gözükmektedir. Yıkarken “bir bu eksikti zaten” der. Güldane arkadaşlarıyla yaşarken herkesin yapacağı işlerin sırası bellidir. Her gün aynı ev rutinini gerçekleştirmektedirler. Ancak Güldane Mahmut ile yaşamaya başladığında o rutinin dışına çıkmıştır. Bundan dolayı bulaşıkları Mahmut'un yıkaması gerekmektedir. Mahmut istemeye istemeye bulaşıkları yıkar. Kendi geleneksel yaşantısının dışına çıkmıştır. Almanya'daki sistem hayatında hiç bulaşık yıkamamasına rağmen onu bunu yapmaya zorlamıştır. Üretim sürecinin getirdiği hayat tarzı geleneksel ataerkil davranış kodlarını değiştirmeye zorlamaktadır.

Ertesi sabah ilk önce kilisenin çanları daha sonra da Güldane'nin alarmı çalar. Bu sefer Mahmut'u da uyandırır. Mahmut'a da inşaatta iş bulmuşlardır. Güldane hemen kalkar ve alarmı kapatır. Ancak Mahmut kalkmakta zorlanır. Güldane çayı demler ve hala yatakta olan Mahmut'u görür: “Ohooo... Bu hızla senin bir saat önce kalkmış olman lazım... Alışsın, alışsın. Daha doğrusu alışmak zorundasın.”. Güldane evden çıkıp merdivenlerden hızlı hızlı inerken arkada kalan Mahmut'a “hadi yürüsene be... sallanmasana. Yürü, geç kalıyoruz” der.

Mahmut sırasıyla iş yerinde, barda içki içerken ve kahvede görülür. Bu arada Güldane de işte ve dışarda eşyalara bakarken görülür. Mahmut iş yeri, bar ve kahve üçgeninde gündelik rutinine devam etmektedir. Bu arada Mahmut biriktirdiği paraları Güldane'ye verir. Güldane paraları kenara koyar ve Mahmut'a az miktarda bir para verir. Aralarındaki diyalog şöyledir:

- Mahmut: Ama bunlarla ben ne yaparım.
- Güldane: Sıkmazsak nasıl Mark biriktiririz. Memlekette bir kat daha alırsak belki kurtuluruz. Üç bin lira kira, üç bin daha gelirse altı bin lira.
- Mahmut: Altı bin lira neye yeter. 200 deutchmark. Bir Mark 30 lira.

Fordist üretim sürecinin içerisinde devamlılığı sağlayabilmek için Güldane gibi olmak gerekmektedir. Mahmut sabah çok erken kalkmakta zorlanır ve Güldane ona söylenir. Bu sistem içerisinde ayakta kalmak istiyorsa alışmak zorundadır. Ancak Mahmut alışamaz. Güldane'nin günlük rutininin aksine Mahmut işten sonra kahveye ve içki içeceği bir yere gider. Sistemin Almanya'ya işçi olarak gelenlere yüklediği misyon para biriktirmeleridir.

Mahmut ise kazandığı paraları kaybetmeye başlar. Kahvede diğer Türk işçilerle beraber oynadığı oyunlarda para kaybeder. Onun dışında gittiği barda içki içmektedir. Mahmut gündelik olarak verdiği parayı Güldane'ye veremez. Hatta zorla Güldane'nin çantasından onun kazandığı paraları da alır ve bara içmeye gider. Gittiği barda da Alman bir kadınla yakınlaşır. Güldane sistemin tüm zorluklarından para kazanma amacıyla çıkmaya çalışırken, Mahmut bunu başaramaz. Almanya'ya yeni gelmesine rağmen üretim sürecinin gerektirdiği disiplini sağlayamaz.

Güldane fabrikada teleks makinelerinin vidalarını sıkılmaktadır. Arkada sürekli olarak onları kontrol eden makinenin sesi gelmektedir. Fabrikada hat üzerinden giden teleks makineleri gözükür. Bu seslerin ve işleyişin arasında Güldane fenalaşır ve bayılır. Ona sadece fabrikada başlarındaki ustabaşı yardım eder. Doktora gittiğinde hamile olduğunu öğrenir. Güldane hamile olduğunu söyleyince Mahmut sevinir ve Güldane'ye sarılır. Ancak daha sonra duraksar ve Güldane'ye nasıl büyüteceklerini sorar: “Anamız babamız da köyde. Benim kazancım yetmez. Sen işten çıkamazsın. Para da biriktiremeyiz. Bir çare bulmalı.” Güldane “istemiyor musun” diye sorduğunda da Mahmut “Rezil olur çocuk. Bir çare bulmalı.” der. İş yerinden arkadaşı Ayşe Ablaları şöyle der: “Ne düşünüyorsun kız? Dünyada ilk sen gebe olmuyorsun ya? Aldıracaksın tabi. Aldırmazsan hepiniz perişan olursunuz. Çocuk da sen de kocan da. Türkiye'ye döneceğin zaman yap çocuğu. O arada kadın borcu biter. Dükkânı da açarsın. Sen de bebeni büyütürsün. Hem de kocana yardım edersin. Buradakilerin haline baksana kız”. Güldane ise: “Ama Emine abla” deyince kadın “Aması maması yok kızım bu işin. Benim gibi aldığın parayı da kürtaja yatırma. Kadınlıktan kesilsem diye her gece dua ediyorum. Beni dinle sen aldır. Arkadaşı Sevgi de “Ben demedim mi sana aldıracaksın diye” der.

Güldane bayıldıktan sonra arkadaşları sadece bakmışlar, yardım etmemişlerdir. Bunun nedeni yerlerini terk etmelerinin montaj hattının işleyişini bozmasına yol açmasıdır. Bu bağlamda içinde bulundukları üretim süreci onların insani özelliklerini ortadan kaldırmaktadır. Fabrika işçileri üretim bandının birer parçası haline gelmişlerdir. Güldane Almanya'daki üretim sürecine çok iyi uyum sağlamışken hamile kalması onun için her şeyi değiştirmektedir. Güldane'nin montaj hattındaki işini devam ettirmesinin dayanağı, yaptığı yatırımlar hakkında kurduğu hayaller ve biriktirdiği paralarla mutlu olmasıdır. Ancak, hamile kalması onun çalışmasını imkânsız hale getirmektedir. Üretim süreci çocuk sahibi olacak işçileri sistemin dışına itmektedir. Fabrikadaki onu kontrol eden makinenin sesi artık onu rahatsız etmeye başlar. Üretimin sürekliliği onu fiziksel olarak etkilemeye başlar.

Güldane hamile kaldıktan sonra yavaş yavaş günlük rutininin dışına çıkmaya başlar ve çalışma rutinde onu rahatsız etmeyen şeyler artık rahatsız eder. Güldane fabrikada onları kontrol eden makinenin önünde durur ve ona yol vermez. Makine, önünde duran Güldane'ye düdük çalmaktadır. Süpervizörü gelir ve Güldane'yi uyarır. Güldane “Nayn. Nayn. Nayn. Yetti artık be. Geç kaldın nayn. Helaya gittin nayn. Siz o kadar kişiyi atarken kimse hayır diyemedi ama. Bunlar insan mı diye düşünmediniz. Şimdi de karşıma geçmiş git çalış. Nayn. Nayn.” Güldane'nin hamile olması bu üretim süreci içinde yeri olmadığı anlamına gelmektedir. Mahmut'un da onu Alman bir kadınla aldatması onu Almanya'yı terk etmeye götürür. Güldane havalimanına gittiğinde paten kayan çocuklar onun elinden valiz taşıma arabasını alırlar ve Güldane yere düşer. Kendi kendine ağlamaya başlar ve “ev, metro, fabrika, vida” diye içinden sayıklamaya başlar ve sinir krizi geçirerek gülmeye başlar. Almanya'daki mekanik üretim sürecinin bir parçası olan Güldane, filmin sonunda bu mekanizasyonun zihninde yarattığı tahribatla yüz yüze gelmiştir.

6. *Kaybedenler Kulübü*: Gündelik hayatın esnekliği ve belirsizliği

Kaybedenler Kulübü (2010) yönetmenliğini Tolga Örnek'in yaptığı başrollerini Yiğit Özşener (Mete Avunduk) ve Nejat İşler'in (Kaan Çaydamlı) paylaştığı, *Kaybedenler Kulübü* adlı

radio programını sunan iki arkadaşın başından geçenleri anlatmaktadır. Kaan kimsenin okumadığı kitaplar basan 6:45 yayınevinin sahibidir ve amatör fotoğrafçılık yapmaktadır. Mete ise bir bar işletmekte ve koleksiyonerlik yapmaktadır. Eski plak ve yazılar toplamaktadır. İki arkadaş Kent FM’de gece yarısından sonra *Kaybedenler Kulübü* adlı bir radio programı yapmaktadırlar. Programı kendilerince, evde konuşuyormuşçasına rahat bir şekilde sunarlar. Programda istedikleri konuları sansürsüz bir şekilde konuşurlar. Program sürekli olarak şikâyet edilmekte ve RTÜK tarafından da uyarı verilmektedir. Diğer taraftan, program gitgide iyiye gitmekte ve dinleyici kitlesi artmaktadır. Kaan barda Zeynep adlı bir kız ile tanışır ve bir süre sonra beraber olmaya başlarlar. Zeynep uluslararası bir mimarlık firmasında çalışmaktadır. Bir müddet sonra Kaan ile Zeynep’in arası bozulur ve Zeynep Amerika’ya gider. Kaan da yayınevine ağırlık verme zamanının geldiğini ve söyler ve ikili programı sonlandırırlar.

Almanya Acı Vatan filmindeki karakterlerin üzerindeki ağırlık *Kaybedenler Kulübü* filminde yoktur. Mete ve Kaan’ın yapmak istedikleri şeyler vardır ama uzun vadeli planları yoktur. Serbest çalışmaktadırlar. Birinin sahibi olduğu yayınevi, diğerinin ise işlettiği bir bar vardır. Çalışma saatlerinin getirdiği düzenlilik onlar için geçerli değildir. Günde sekiz saat çalışma veya sekiz beş arası mesai diye bir zorunlulukları yoktur. İstedikleri saatte işe giderler. Gecenin geç saatlerine kadar barda içki içip zaman geçirirler.

Güldane karakterinin en büyük amacı daha fazla para biriktirebilmek ve daha fazla kat almaktır. Mete ve Kaan’ın daha çok para kazanmak ve biriktirmek gibi kaygıları yoktur. Radio programının popüler olmasından sonra patronları Aslı onlara ödeme yapmayı teklif eder. Mete ve Kaan ise gerek olmadığını belirtir ve keyiflerinin yerinde olduğunu söylerler, daha sonra yemek, içki ve yol masraflarını ödeyin yeter derler. İstek kağıdına çikolatayı yazmayı unuttukları için hayıflanırlar. Hedefleri yoktur. O an için radio programı yapmaktan keyif aldıkları için programı sürdürmektedirler; hatta Kaan radio programındaki başarısını kitapların satışı için bile kullanmaz. Gerek yoktur. Böyle bir şey arkadaşlarının aklından geçerken Kaan’ın geçmez. *Kaybedenler Kulübü’nü* yapmakta herhangi bir misyonları yoktur. Programda kafalarına göre konuşan iki arkadaşlardır sadece. Programı bir anda da canları öyle istediği için bitirirler.

Zeynep tanıştıklarında Kaan’ın yayınevi sahibi olduğu, amatör fotoğrafçılık yaptığı ve radio programının olduğunu öğrenince ona “ne güzel işlerle uğraşıyorsun” der. Kendi işinin sıkıcı olduğundan yakını. Kaan ise ona rutine dönenin her şeyin sıkıcı olduğunu üzerinde durmaması gerektiğini söyler. Zeynep ise “rutine dönüşmeyen hiçbir şey de kalıcı olmaz ki hayatında” diye cevap verir. Kaan’ın hayatında kalıcılık yoktur. Her şey geçici ve uçucudur. Kaan’ın Zeynep’e ilginç gelen hayatı bir süre sonra ona cevap verememeye başlamıştır. Bauman’ın (2005, s. 70) da dediği gibi, “Çağdaş erkeklerin ve kadınların artan nihilizm ve kinizmlerine, ileriye göremeyişlerine, uzun vadeli hayat tasarımlarına olan kayıtsızlıklarına, arzularının sıradanlığına ve bencilliğine, hayatı, sonuçlarına ilişkin kaygı taşımaksızın son damlasına kadar ezilecek olan epizodlar halinde dilimleme eğilimlerine yazık olmak, son zamanlarda yaygın ve gözde bir tutumdur.” Zeynep Kaan’a misyon yüklemeye çalışır. Radio programında kadınlarla flört etmesini içerler, bastığı kitapların satmamasından ve radyodan para almamasından ve arada sırada çektiği fotoğraflardan şikâyet eder. Zeynep Kaan’ın kendisini sağlama alacak bir şeyler yapmasını istemektedir. Ona “niye adam gibi bir şeyler yapmıyorsun” der. Böyle demesinin nedeni Kaan’ın anı yaşaması, hayat konusunda kayıtsızlığı, ilişkilerinin geleceğinin belirsizliğidir. Zeynep onun hayatını harcadığını düşünmektedir. Filmin sonlarına doğru Zeynep Amerika’dan iş teklifi aldığını ancak Kaan gitme demezse gitmeyeceğini söyler. Ancak Kaan ona gitme demez ve ayrılırlar. Zeynep’e kal demesi artık Zeynep ile beraber olacağı ve ilişkilerinin geleceğinin “belli” olacağı anlamına gelmektedir. Kaan hayatını Zeynep ile ilgili düzene bağlayacak bu rutine yanıt vermez. Zeynep de bunun üzerine Amerika’ya yerleşir. Bauman’ın dediği gibi “modern

akışkan rasyonellik hafif giysiler önerir ve çelik cendereleri reddeder. Kalıcı bağlanmaları, modern akışkan akıl baskı olarak görür; kalıcı bağlanmayı sakat bırakan bağımlılık olarak görür” (Bauman, 2017, s. 70).

İki arkadaşın kadınlarla ilişkilerinde güçlü ve uzun süreli bağlar yoktur. Kaan bunu yapmaya çalışır ama başaramaz. Öbür taraftan Mete beraber olduğu kadınların isimlerini bile hatırlamaz. İlişkiler uçucu ve geçicidir:

Uzun vadeli karşılıklı bağımlılığın yaşandığı dönemlerin aksine, geçici olmaya mahkum bir bağlılığın hikmetine, eleştirel bir yaklaşım bir yana ciddi bir ilgi bile zar zor gösterilir. İş mekanı, kabul edilebilir etkileşim kurallarına uymak için zahmete katlanma eğiliminde olunan ortak bir ikametgah olmaktan çok, birkaç gece kalmak için ziyaret edilen ve vaat edilen rahatlığın sağlanmadığı ya da sağlandığında eksik bulunduğu herhangi bir anda terk edilebilecek bir kamp yeri gibi hissedilir. Mark Granovetter, yaşadığımız dönemin bir “zayıf bağlar” çağı olduğunu öne sürerken, Sennett “geçici birlik biçimlerinin insanlar için uzun vadeli bağlantılara kıyasla daha yararlı hale geldiği”ni öne sürer. (Bauman, 2005, s. 36-37)

Devir “zayıf bağlar” çağıdır. Geçici birliktelikler insanları uzun vadeli bağlılıklardan daha rahat hissettirmektedir. Bu rahatlığın verdiği yalnızlık da bireyin hazla üstlendiği bir yükür. Mete ve Kaan etraflarında o kadar insan olmasına rağmen yalnız hissetmektedirler. Kaan ve Mete yalnızlığın vücut bulmuş hali gibidir. Mete bir gün barda çok yalnızım diye hayıflanır. Kaan “Sen ne diyorsun ya ben geçen gün ölüyorum sandım yalnızlıktan” der. Barda kızlara bakarak çok yalnızız diye söylenirler. Bir kız arkadaşları onlara neden hayatlarında bir kadının onlar için yeterli olmadığını sorar. Kaan da meselenin yetip yetmeme meselesi olmadığını bazı adamların bir kadınla 60 yıl geçirdiğini bazılarının ise geçiremediğini söyler. Onlar için durum aslında bu kadar basittir. Geçmişin aile kavramı, kadın ve erkek arasındaki ilişkiler bozuma uğramıştır. Zeynep uzun süreli bir beraberlik ve düzenli bir hayat isterken Kaan günü yaşamaktadır. Filmin sonunda da film boyunca koltukta oturan Murat (Rıza Kocaoğlu) karakteri oturduğu yerden kalkmış ve Kaan’a beraber zaman geçirmeleri için sofra hazırlamıştır ve ona şöyle der: “Dediğin gibi gerçekten çok yalnızız”. Brit adındaki bir izleyicileri her gece onları dinlemektedir ve programı arar ve “çok yalnız” olduğunu söyler. Yalnızlık sadece tercih edilen bir şey olmaktan ziyade aynı zamanda film karakterlerinin kendilerini içine hapsettikleri bir var olma halidir. Zayıf bağların oluşturduğu gündelik hayatın belirsizliği ve geçici birlik biçimleri, karakterleri dış dünyadan yalnızlaştırırken, onlar için aksini düşünemeyecekleri bir yaşam tarzına doğru da itmektedir. Bu yaşam tarzı için belirli olan bir şey varsa o da müphemliğin ana tema olmasıdır.

Sonuç

Almanya Acı Vatan filmi Almanya’ya giden Türk işçilerinin zor hayatlarını anlatmaktadır. Günlük üretim süreci içerisinde Güldane ve diğer Türk işçilerin farklı günlerde aynı işi aynı şekilde benzer tekrarlarla yaptıkları görülür. Pala isimli işçi bu çalışmaya Türkiye’deki ailesine para göndermek için katlanırken, Güldane’nin yegâne dayanağı da para biriktirmek ve “kat” almaktır. Üretim sistemi Güldane’nin evliliğini de arsa ve inek karşılığında yapmasına neden olur. Mahmut’la beraber yaşamaya sıcak baktığında da onu motive eden unsur daha fazla para biriktirebilecekleri ve daha fazla kat alabilecekleridir. Ancak Güldane’nin hayalleri Mahmut’un sisteme ayak uyduramamasıyla yarım kalır.

Almanya Acı Vatan filminde sistem içerisinde hayatını sürdürmeye çalışan Güldane ve diğer işçilerin daha önceden sahip oldukları geleneksel rollerden çıkmaları ve yeni sisteme ayak uydurmaları gösterilmektedir. Güldane’nin düzenin getirdiği çalışma hayatına uyum sağlayabilmesi kendine “kat alma” hedefi koyması ve bunu içselleştirmeye çalışmasıyla olmaktadır. Böylece sistemin dayattığı ruhsuz, mekanik iş hayatına karşı kendine bir amaç koyarak var olmaya çalışmıştır. Ancak filmin sonunda “ev, metro, fabrika, vida” diyerek sayıklar. Her gün aynı işi, aynı şekilde ve daha verimli bir şekilde yapma zorunluluğunun

verdiği stres onu tüketmiştir. Mahmut kendi köyünde karşılaştığı Mercedesli Almancıların gerçek hayatlarına Almanya'ya gidince şahit olabilmıştır. Çalışma hayatının ondan beklediği, erken kalkma, disiplinli olma gibi beklentilere karşılık verememiş ve sisteme Güldane gibi ayak uyduramamıştır. Almanya'daki Türkler köylerindeki erkeklik rollerini sürdürmeye çalışmakta ve bu da Almanya'nın gündelik hayatında bir karşılık bulamamaktadır. Böylece etrafa ve kendilerine daha çok yabancılaşan insanlar ortaya çıkmaktadır. Kadınlar da çocuk sahibi olmanın üretim sistemi içerisindeki yerlerini kaybettireceğinden dolayı bu isteklerini geri plana itmekte ve gerektiğinde de çocuk sahibi olma sürecini sonlandırmaktadırlar. Bir kurum olarak ailenin belirlenişi de üretim sürecinin dayatmalarıyla karşı karşıyadır. Sistem; kadını, erkeği Türk'ü, Yunan'ı veya Alman'ı üretim bandının bir parçası oldukları ve vidaları sıktıkları süre boyunca çarkın dişlilerinden biri haline getirmektedir. Ancak işçinin veya çalışanın geldiği yer çarkının dişlisi olmaktan öteye gidememektedir. Sadece üretim sürecinin bir parçası konumundadırlar.

Kaybedenler Kulübü'nde esneklik ve belirsizlik filmin geneline hâkimdir. Mete ve Kaan yaptıkları radyo programı ile ilgili kendilerine misyon yüklenmesini istemezler. Program müdürü Aslı “niye hiçbir şeyi ciddiye almıyorsunuz siz” diye sorduğunda Kaan “niye hep bize misyon yüklemeye çalışıyorsun?” diye cevap verir. Programları reyting birincisi olmasına rağmen onlar yaptıkları işi birbirleriyle sohbetten keyif alan iki kişinin yaptıkları bir şey olarak görürler. Bunu Mete ve Kaan'ın ilişkilerinde de görürüz. Kaan ve Zeynep ile olan ilişkisinde, ilişkinin sorumluluğunu alamaz ve bu da onları ayrılığa götürür. Kaan Zeynep ile olan buluşmasında ona şöyle der: “Rutine dönen her şey sıkıcıdır aslında. Ya bu yüzden komşunun bahçesindeki çimen bize hep daha yeşil gelir, her zaman.” Onlar için büyük anlatılara ve düşüncelere yer yoktur. Üretim sürecinin mekanik döngüsü onlar için geçerli değildir. Hayatlarındaki, işlerindeki bu esneklik ve belirsizlik ise kaybedecek bir şeylerin olmamasına götürür. Kaan'ın dediği gibi “kaybedecek bir şeyin olmaması, özgürlük galiba”. Özgürlük bir şeye sahip olmamakla elde edilen bir şey haline dönüşür. Filmin sonuna doğru Zeynep'in Kaan'a ilişkileriyle ilgili ve onun hayatıyla ilgili misyon yüklemeye çalışması Kaan nezdinde yer bulmaz.

Kaybedenler Kulübü filminde karakterler birbirlerine nasıl olduklarını sorduklarında “standart” diye cevap verirler. Hayat hakkında hissettikleri şey ne iyi ne kötüdür, sadece standarttır. Ancak onlar için standart olmak bir misyon yüklenmemelerinden kaynaklanmaktadır. Standart olmak onların kaybedecek bir şey olmaması anlamına gelmektedir. Bu durum da onları özgür kılmaktadır. Onlara sorumluluk yükleyecek bir üretim sürecinin dışında olmaları, onları aynı zamanda çok da standart olmayan rutinlerinin dışına çıkarmaktadır.

Sonuç olarak; *Almanya Acı Vatan* filminde Güldane ve diğer karakterler mekanik bir iş hayatının sonunda gerçekleşen gündelik hayatın belirliliğiyle boğuşmaktayken, *Kaybedenler Kulübü*'nde ise karakterler iş hayatının esnekliği ile beraber gelen, rutine sığmayan “standart” bir hayatın müphemliği içerisinde yaşamaktadırlar.

Kaynakça

- Aglietta, M. (1979). *Theory of capitalist regulation*. London: New left Books.
- Amin, A. (1994). Post-Fordism: models, fantasies and phantoms of transition. A. Amin (Ed.), *Post-Fordism: A reader* (s. 1-39) içinde. Oxford: Blackwell Publishers.
- Aydoğanoglu, E. (2011). *Emek sürecinin dönüşümü*. Ankara: Kültür Sanat Sen.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup* (P. Sıral, Çev.). İstanbul: Habitus Yayınları.

- Bauman, Z. (2017). *Akışkan aşk* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Beaud, M. (2018). *Kapitalizmin tarihi 1500-2010* (F. Başkaya, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Kart, E. (2011). Küresel ekonomik rasyonalitede çalışanın zorunlu sadakati. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 4(1). Erişim adresi (17 Eylül 2021): <https://philpapers.org/rec/KARKER>
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik hayatın eleştirisi I.* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2010b). *Gündelik hayatın eleştirisi II.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2010b). *Gündelik hayatın eleştirisi III.* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital I. Cilt*. Erişim adresi (25 Ekim 2021): <https://www.marxists.org/turkce/m-e/kapital/kapital1.pdf>
- Marx, K. (2008). *Grundrisse* (S. Nişanyan, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2013). *1844 el yazmaları* (M. Belge, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Nikitin, P. (2006). *Ekonomi politik*. Erişim adresi (25 Ekim 2021): <https://docplayer.biz.tr/11000744-Nykytyn-ekonomy-polytyk-eryth-yayinlari-nikitin-ekonomi-politik.html>
- Özden, Z. (2004). *Film eleştirisi: Film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ritzer, G. (1998). *Toplumun McDonalddlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saklı, A. R. (2007). *Kapitalist gelişim sürecinde Fordizm ve post-Fordizm*. Erişim adresi (10 Temmuz 2021): <https://ses.org.tr/wp-content/uploads/fordizmpostfordizm.pdf>
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783-791.
- Smith, A. (1997). *Ulusların zenginliği* (A. Yunus & M. Bakırcı, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şaylan, G. (2002). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tiryakioğlu, M. (2008). Emegin bilgi ile dönüşümü. *İktisat Dergisi*, 494(495), 91-96.